

Pregledni rad

Primljeno: 9. I. 2017.

Prihvaćeno: 20. II. 2017.

614.2(497.5 Slavonski Brod)(091)
616-051(497.5 Slavonski Brod)"1918/1957"

Bolnica u Slavonskom Brodu od 1918. do 1957. godine

Marica Jandrić Balen

Opća bolnica »Dr. Josip Benčević« Slavonski Brod

Ivica Balen

Opća bolnica »Dr. Josip Benčević« Slavonski Brod

SAŽETAK: U radu se opisuje razvoj Bolnice u razdoblju od kraja Prvoga svjetskoga rata do ujedinjenja Bolnice i izvanbolničkoga zdravstva u jednu ustanovu nazvanu Zdravstveni centar. U tih četrdesetak godina promijenile su se tri države, a dogodio se i Drugi svjetski rat. Bolnica je krajem Prvoga svjetskoga rata imala 84 kreveta, uz dodatne kapacitete u Zaraznom paviljonu od 10 kreveta i 27 kreveta u baraci. Ukupno je bilo dvadesetak zaposlenih, od kojih dva liječnika i sedam medicinskih sestara. Uz civilnu bolnicu, sve do kraja Drugoga svjetskoga rata u Slavonskom Brodu djeluje i Vojna bolnica u brodskoj tvrđavi. U trenutku formiranja Zdravstvenoga centra 1957. godine imala je 350 zaposlenika, od kojih 36 liječnika (osam u općoj medicini), 21 medicinsku sestru i 53 bolničara. Bolnica je imala kapacitet od 452 kreveta. Grad Slavonski Brod imao je 1919. godine oko 10 000 stanovnika, a do 1957. broj stanovnika povećao se na približno 30 000. Zdravstveni centar, poslije Medicinski centar, u Slavonskom Brodu bio je prvi takav oblik organizacije zdravstva u bivšoj Jugoslaviji. Nekoliko godina nakon Slavonskoga Broda takvu su organizaciju postupno uvodili svi gradovi koji su imali bolnice, osim većih gradova – Zagreba, Osijeka, Rijeke i Splita – koji jedini u Hrvatskoj nisu imali medicinske centre. U radu je korištena sva do sada objavljena literatura o tom razdoblju razvoja Bolnice, ali i dokumentacija o zdravstvu koja se čuva u Državnom arhivu u Slavonskom Brodu (HD-DASB).

***Ključne riječi:** Bolnica u Slavonskom Brodu; kapaciteti; kadrovi; razvoj*

Između dvaju svjetskih ratova

Kada je na kraju Prvoga svjetskoga rata srpska vojska ulazila u Brod na Savi, u gradu su djelovale tri bolnice (Rezervna vojna bolnica u samostanu, Protuepidemijska vojna bolnica u tvrđavi te Opća javna gradska bolnica Franje Josipa I.). Sve tri bolnice bile su pune ranjenih i bolesnih pa su gotovo sve škole, čak i čekaonica na željezničkoj stanici, bile pune ranjenika i bolesnika. Prema nekim procjenama, radilo se o čak 4000 ljudi. Ivana Brlić-Mažuranić u svojim *Zapiscima* navodi da ih je pola bilo u Protuepidemijskoj bolnici, gdje su čak ostali bez ijednog liječnika. U Rezervnoj vojnoj bolnici s ranjenicima i bolesnicima ipak su ostala dva liječnika, Čeha. Uzrok tomu nisu bili samo ranjeni vojnici za koje su vojne bolnice u gradu bile utočište na

pozadini fronte, već i epidemija španjolske gripe, pjegavca i drugih zaraznih bolesti poput crijevnih infekcija i trahoma. Gradska civilna bolnica dočekala je kraj rata sa skromnim kapacitetima od 84 kreveta u glavnoj zgradi bolnice, 10 kreveta u Zaraznom paviljonu i 28 kreveta u baraci. Kreveti u baraci i Zaraznom paviljonu tijekom rata služili su za liječenje zaraznih (ili kako su tada govorili priljepčivih) bolesti, uglavnom pjegavoga tifusa, crijevnih zaraznih bolesti, a od jeseni 1918. godine i španjolske gripe. Od svibnja 1916. godine ravnatelj Bolnice bio je dr. Emanuel Kovačić, a u bolnici su radila još dva do tri liječnika (M. Kajganović, A. Pandak), sedam časnih sestara, nešto pomoćnoga osoblja i jedan službenik, koji je ujedno bio i ekonomski upravitelj Bolnice. Formiranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ukinula se Vojna bolnica u samostanu, ali je ostala aktivna Privremena vojna bolnica u tvrđavi. Na mjesto zapovjednika te Vojne bolnice u tvrđavi 1919. godine imenovan je rođeni Brođanin i sanitetski major dr. Henrik Duffek.^{1,2,3}

Cijeli period između dvaju ratova obilježava težnja za proširenjem, uređenjem i moderniziranjem Bolnice i opreme, ali uz puno financijskih teškoća i problema. Vjerojatno radi toga i pored promjene imena u Opću javnu gradsku bolnicu, još više od godinu dana i u novoj državi upotrebljavaju stare tiskanice s nazivom Bolnica Franje Josipa I., što bi u današnjim prilikama bilo nezamislivo, ali tada, u teškoj financijskoj krizi Bolnice, to izgleda nikome nije smetalo. Financijske su teškoće bile osobito izražene u prvim poslijeratnim godinama sve do 1924. godine, povremeno se čak razmišljalo i o zatvaranju Bolnice, ali i o drugim načinima financiranja, a ne samo naplatom troškova liječenja. Skupljala se pomoć od poduzeća i pojedinaca, tražilo se mogućnosti dodatnoga naplaćivanja, čak je jedan gradski službenik bio upućen u Karlovac da prouči poslovanje tamošnje bolnica, koja nije bila u gubitcima. Grad je na razne načine proučavao poslovanje Bolnice i njezine ekonomije (vrt i svinjci), uz savjete kako smanjiti troškove i povećati prihode (HDASB, D. Jović). Poslovanje Bolnice stabiliziralo se do kraja 1923. godine pa su u 1924. godini počeli i dugoželjeni radovi na adaptaciji bolničkih prostora, ali bez nadogradnji. Bolnički se kapaciteti nisu bitno mijenjali sve do pred sam Drugi svjetski rat, ali su se poboljšavali uvjeti rada, uz opremanje Bolnice. Tada su krećene sve prostorije u Bolnici, obavljeno je i ličenje prozora, 17 dotrajalih bolničkih kreveta zamijenjeno je novima, uređena je i nova Kirurška ambulanta za male kirurške intervencije s čekaonicom, napravljena je i nova operacijska dvorana, kompletiran je kirurški instrumentarij, preuređene su peći za loženje, uređena je nova rađaonica i sanitarni čvorovi. Zanimljivo je da je sve te radove u visini od oko 300 000 dinara financiralo Gradsko poglavarstvo, želeći unaprijediti uvjete rada u svojoj gradskoj bolnici.^{4,5}

Dvije najvažnije kadrovske promjene za Bolnicu u prvih desetak godina nakon rata bile su dolazak prvih dvaju specijalista u Brod. Prvi je bio kirurg dr. Josip Benčević 1920. godine, a drugi okulist dr. Kamilo Bival 1925. godine. Josip Benčević, rođen u Slavonskom Brodu, medicinu je završio u Pragu, a kirurgiju specijalizirao u Bolnici sestara milosrdnica u Zagrebu, odakle se vratio u svoj rodni grad. O Kamilu

Bivalu, liječniku okulistu, nema osobnih podataka u Arhivu u Slavonskom Brodu. Zna se samo da je u Brod došao iz Zagreba te da je već 1923. godine, zajedno sa suprugom Zlatom, radio povremeno u Očnoj ambulanti u Karlovcu. U početku je dr. Bival radio samo kao privatni liječnik i liječnik u Školskoj poliklinici, ali je ubrzo zatražio i dobio dozvolu da kao okulist radi i u Bolnici. Dr. Bival je otišao iz Broda prije Drugoga svjetskoga rata, ali nema podataka o tome gdje je nastavio raditi. Iz dopisa ravnatelja Bolnice, E. Kovačića, Gradskom poglavarstvu vidljivo je da je dr. Benčević počeo raditi kao primarni liječnik u brodskoj Bolnici 12. siječnja 1920. godine. Ravnatelj je čak molio da mu se plati i zarada dok je radio kao sekundarni liječnik. To može značiti da je Benčević ipak došao u Brod na Savi odmah poslije rata, kako i sam piše u svojoj kratkoj biografiji, ali se za primarnoga liječnika kandidirao tek kada mu je priznat status specijalista kirurga. Zanimljivo je da se u dokumentaciji Državnoga arhiva u Slavonskom Brodu čuva i Uredba o liječnicima specijalistima, koju je krajem 1919. godine potpisao tadašnji ministar socijalne politike Vitomir Korać, a govori o načinima stjecanja specijalizacije i o svim vrstama liječničkih specijalizacija u to doba. Iz uredbe se vidi da se tada još nije polagao specijalistički ispit, već se status specijalista mogao steći profesurom i docenturom na fakultetima, radom na klinikama u statusu asistenta od najmanje dvije godine, radom u struci od najmanje dvije godine, ali samo u bolnicama u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu, te još nekim drugim načinima. Josip Benčević radio je oko četiri godine za vrijeme Prvoga svjetskoga rata u Bolnici sestara milosrdnica u Zagrebu pa mu je zato bio priznat status specijalista kirurga i primarnoga liječnika na brodskoj Kirurgiji. Svoj je status

 Broj 17-1920

Gradskom poglavarstvu
Brodu

Dr. Josip Benčević koji je kompetiran za
mjesto primarnog liječnika u ovoj gradskoj
Bolnici, nastupio je međutim službu dne
12. siječnja 1920. -
Umoljava se slav. nastor da izvoli Dr.
Josip Benčeviću predložiti docuati i dosa.
dovija Beriva sekundarnog liječnika. -
Među se od strane ovoga ravnateljstva
preporučuje, da se Dr. Josip Benčeviću obzirom
na danasnju i svaki danom tirajicu
vica skupšću, dosadašnja Beriva sekun-
darnog liječnika barem na 100. kruna
mjesečno povise. -

Ravnateljstvo oče i jav. grad. bolnica
u Brodu n/S. dne... 12. siječnja 1920

Ravnatelj:

Slika 1. Dopis ravnatelja Bolnice dr. Emanuela Kovačića Gradskom poglavarstvu o postavljanju dr. Josipa Benčevića za primarnoga liječnika na Kirurgiji. (HR-DASB)

primarnoga liječnika mogao ostvariti tek nakon donošenja Uredbe, dakle tek u siječnju 1920. godine, iako je u Brod došao možda i 1918. godine, kako sam piše u svojoj biografiji.^{4,5,6,7}

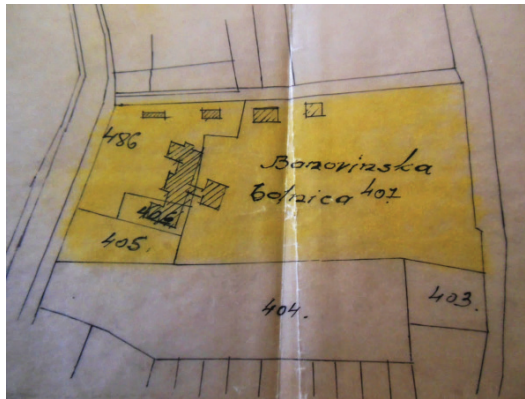
Kapaciteti Bolnice nisu se mijenjali sve do pred sam Drugi svjetski rat, što dokazuje i dokumentacija koja se čuva u Državnom arhivu: jedan iskaz, koji je početkom 1926. potpisao ravnatelj E. Kovačić, i inventarski zapisnik o imovini koji je nastao sredinom 1927. godine. Na prvom se dokumentu vidi da su u Bolnici postojali samo Kirurški i Interni odjel. Kirurgija je imala 44 kreveta, a Interna 40 kreveta. Dakle u glavnoj zgradi Bolnice nalazilo se 84 kreveta. Samo su dva liječnika radila u Bolnici, obojica su bili šefovi Odjela, a jedan i ravnatelj. U godini dana liječili su 1323 bolesnika i obavili 311 operacija. Iz drugoga se dokumenta iščitava da je postojao i Zarazni paviljon s 10 kreveta, uz dodatnih 27 kreveta u baraci iza glavne zgrade. Zarazni je paviljon bio zidana zgrada, izgrađena 1910. godine vrlo blizu glavne zgrade, a baraka je nastala tijekom Prvoga svjetskoga rata zbog povećane potrebe za izolacijom bolesnika zaraženih u epidemijama.^{1,5,8}

Sredinom 20-ih godina XX. stoljeća grad je postupno elektrificiran iz male električne centrale, koja je napravljena u okvirima Tvornice vagona. Tako je ubrzo elektrificirana i Bolnica, a od važnije opreme nabavljen je i prvi rendgen aparat. Moćnije je da ga je Bolnica imala već od 1923. godine, ali je do elektrifikacije morao imati vlastiti generator. Do 1927. godine rasvjeta se u Bolnici sastojala od kombinacije plinskih svjetiljki i petrolejki. Nakon ukidanja oblasti i osnivanja banovina, Primorske i Savske, 1929. godine grad je narastao na oko 13 000 stanovnika, a područje brodskoga kotara na 52 000 stanovnika. Budući da je pod Savskom banovinom sa sjedištem u Zagrebu bila i cijela Slavonija, Gradsko je načelstvo donijelo je odluku da se upravljanje Bolnicom stavi pod bansku upravu, a potpisao ju je gradonačelnik Venadin Đanešić. Istodobno su se na prijelazu trećega u četvrto desetljeće XX. stoljeća događale i značajne kadrovske promjene u Bolnici. Umjesto dr. E. Kovačića, koji je bio ravnatelj Bolnice 14 godina, na mjesto ravnatelja postavljen je dr. Josip Benčević, koji je kao kirurg već deset godina radio u Bolnici. Očito u dogovoru, oba liječnika pišu pismo gradskoj upravi o tome da treba odvojiti ulogu gradskoga fizika i ravnatelja Bolnice, jer je od osnutka Bolnice dužnost ravnatelja obavljao isključivo gradski fizik, što u novim kadrovskim okolnostima više nije bilo potrebno.^{5,9}

Nažalost dr. J. Benčević zadržao se na mjestu ravnatelja samo godinu dana te je od 1. siječnja 1931. godine preuzeo dužnost šefa Kirurgije u osječkoj Bolnici, naslijedivši dr. Vatroslava Florschütza. Tih se dana upravo otvarala nova velika zgrada Kirurgije u Osijeku, nastala prema Florschützovim idejama. Kirurški paviljon koji je Florschütz ostavio iza sebe imao je 200 kreveta i bio je vjerojatno najmoderniji i najbolji na području Kraljevine Jugoslavije. Naime u to je doba Osijek imao oko 42 000 stanovnika i Bolnicu sa 600 kreveta, dok je grad Brod s oko 13 000 stanovnika imao

Bolnicu sa 120 kreveta, što znači da je na tri puta više stanovnika Osijek tada imao pet puta veću bolnicu od brodske. Na raspisani natječaj za šefa Kirurgije u brodskoj Bolnici javila su se dva kandidata: dr. Dragan Damić s Kirurške klinike u Beogradu, rodnom iz Slobodnice kraj Slavanskoga Broda, i dr. Zlatko Peternek s Klinike u Zagrebu. Iako je prof. dr. Budisavljević napisao preporuku dr. Z. Peterneku, Uprava Bolnice izabrala je D. Damića »za primarnog liječnika Kirurškog odjela i upravitelja Bolnice«, što je, i usprkos žalbi dr. Peterneka, potvrdila banska uprava.^{5,9,10}

Kada je u rujnu 1935. godine ban dr. Ivo Perović posjetio Slavonski Brod i brodsku Bolnicu, zamolio je tadašnjega gradonačelnika dr. Henrika Duffeka da pomogne Bolnici besplatnim ustupanjem gradskih zemljišnih čestica uz južni kraj Bolnice za proizvodnju povrća i mesa kako bi se smanjili bolnički troškovi. Krajem iste godine promijenio se gradonačelnik i na tu je dužnost došao prvi bolnički doktor u Slavanskom Brodu i dugogodišnji ravnatelj Bolnice dr. Emanuel Kovačić. Na zamolbu ravnatelja Bolnice, dr. Dragana Damića, novi je gradonačelnik odgovorio da je Gradsko vijeće na sjednici u studenom 1935. donijelo odluku o pravu Bolnice na besplatno korištenje dviju čestica gradskoga zemljišta uz južni kraj Bolnice. Na tim su se česticama, s katastarskim brojevima 403 i 404, sve do kasnih pedesetih godina XX. st. nalazili bolnički vrt i svinjci, a poslije su na tom zemljištu izgrađene dvije najveće i najvažnije zgrade današnje Bolnice.⁹

Slika 2. Katastarski izvadak, priložen dopisu gradonačelnika E. Kovačića.

Uz posao u Bolnici dr. Damić je bio i politički aktivan pa je na izborima 1935. izabran za narodnoga poslanika u Donji dom tadašnjega parlamenta. Na ponovnim izborima 1938. godine također je izabran u isti Dom. Kao kandidat Jugoslavenske narodne (poslije radikalne) stranke, nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske morao je otići i ostati živjeti u Beogradu. Poslije Drugoga svjetskoga rata vratio se u Hrvatsku i živio kratko u Sibiru, ali je pod nejasnim okolnostima ubijen 1946. godine, nakon što je usred noći pozvan u kućnu posjetu. Očito se radilo o političkom ubojstvu jer za taj zločin nikada nitko nije odgovarao, iako se navodno u selu znalo tko su bili počinitelji.⁹

Pred kraj trećega desetljeća XX. st. u brodsku je Bolnicu primljen prvi specijalist za unutrašnje bolesti, dr. Aleksandar Krauth, koji je počeo raditi 1. svibnja 1939. godine. Krauth, rođen u Vrpolju 1902. godine, gimnaziju je završio u Zemunu, a Medicinski fakultet u Beču 1928. godine. Liječnički staž odradio je u Zemunu, a internu medicinu učio nekoliko godina u Bolnici sestara milosrdnica u Zagrebu, odakle je 1940. godine došao u Brod za primarnoga liječnika na Internom odjelu te iste godine postao i bolničkim ravnateljem. Druga se važna kadrovska promjena dogodila 1940. godine dolaskom dr. Josipa Palečeka s Kirurške klinike u Zagrebu, koji je umjesto Dragana Damića postao primarnim liječnikom na Kirurgiji. Paleček, rođen 1895. godine u Vukovaru, u rodnom je gradu završio osnovno i gimnazijsko školovanje. Medicinu je upisao 1918. godine u Zagrebu, ali je diplomirao u Beču 1923. godine. Nekoliko godina nakon staža radio je kao liječnik opće medicine u Dugoj Resi kraj Karlovca, a zatim je oko 1927. godine došao na Kiruršku kliniku u Zagreb, gdje je radio sve do dolaska u Brod.^{9,11,12}

Godine 1941. završen je konačno aneks glavne zgrade i kapacitet Bolnice povećan je na oko 160 kreveta, čime je brodska Bolnica veličinom dostigla bolnice u Novoj Gradiški, Vukovaru, Požezi i Vinkovcima, koje su u to doba imale između 120 i 150 kreveta. S oko 15 000 stanovnika Brod je pred Drugi svjetski rat bio drugi grad po veličini u Slavoniji.⁵

U doba Drugoga svjetskoga rata

Nakon što je 10. travnja 1941. godine formirana Nezavisna Država Hrvatska, Bolnica je prešla pod državnu upravu i promijenila naziv u Državna Bolnica u Brodu na Savi jer je ponovno promijenjeno i ime grada, koji će u sljedeće četiri godine rata nositi svoje staro ime od prije 1933. godine. Bolnicom je od 1940. godine rukovodio dr. Aleksandar Krauth, koji je ostao ravnatelj cijeloga rata, dok je Kirurgiju vodio dr. Josip Paleček. Cijela je Bolnica u to doba imala četrdesetak zaposlenika, od kojih tri do sedam liječnika te 13 časnih sestara bolničarki, a ostali su bili pomoćno osoblje i administracija. Dr. Krauthu najdulje je pomagala doktorica Cvijeta Ferluga, koja je radila na Internom odjelu i pomagala u Protuepidemijskoj bolnici, ali je povremeno asistirala i kod operacija. Dr. Palečeku najviše je pomagao doktor Srećko Podvinec, koji je već tada bio specijalist otorinolaringologije, barem tako u jednom dopisu iz 1945. tvrdi ravnatelj Bolnice dr. Krauth. Dr. Ferluga radila je u Bolnici od 1942. do 1946. godine, dr. Podvinec tijekom 1944. i 1945. godine, a drugi su liječnici boravili u Bolnici povremeno i kraće.^{13,14}

Pretpostavlja se da su Nijemci požurivali izgradnju nove bolničke zgrade (danas zgrada Zaraznoga odjela i Dermatovenerologije), koja je započeta prije rata, a završena početkom 1942. godine. U međuvremenu su u bolničkom dvorištu napravili baraku za svoje bolesne i ranjene vojnike. Nakon što je 1942. godine završena

nova zgrada, zauzeli su i prvi kat te zgrade. Po sjećanju pokojnoga brodskoga kirurga i traumatologa dr. Zvonimira Hrečkovskoga (koji je za vrijeme rata stanovao odmah uz Bolnicu), glavni je kolni ulaz u Bolnicu bio sa sjevera iz današnje Herdijeve ulice (danas Nazorove), a pješački je ulaz bio sa zapada iz Štadlerove ulice (danas Štamparove). Nijemci su oduzeli zgradu Pravoslavne parohije i u nju smjestili svoje vojnike. Danas je to zgrada bolničke uprave jer ju je nakon rata komunistička vlast otkupila od Srpske pravoslavne crkve, kojoj je dala dva stana na drugim lokacijama u gradu. Zgrada Zaraznoga paviljona pretvorena je u bolničku kuhinju. U četrdesetak avionskih napada tijekom 1944. i 1945. godine Bolnica je nekoliko puta pogođena. Najteže razaranje pretrpjela je 26. lipnja 1944. godine, kada su u bombardiranju potpuno uništeni bolnički vešeraj, mali paviljon uza nj i stan upravitelja, a teško su oštećene sjeverne strane zgrada aneksa (današnja Psihijatrija) i najnovija bolnička zgrada iz 1942. godine (danas Zarazni i Kožni odjel).^{13,14,15,16}

Gospođa Marica Bogdanović počela je raditi u kadrovskoj službi Bolnice 1943. godine i dobro se sjeća dramatičnih okolnosti za vrijeme bombardiranja. Nijemci su na Sajmištu, odmah sjeverno od Bolnice, držali velik vojni park s kamionima, autima i motorima pa su avioni gađali taj cilj. Vjerojatno je zbog toga i došlo do nekoliko pogodaka u Bolnicu i okolne privatne kuće 26. lipnja 1944. godine. Sirene koje su najavljivale zračne napade svirale su obično dovoljno prije napada da se većina ljudi stigne skloniti, bježeći iz grada u Brodsko brdo ili prema kupalištu Poloj na istoku grada uz Savu. Bolnica nije imala podruma pa su za vrijeme uzbuna i zračnih napada bolesnici spuštani u prizemlje zgrada. Pomoćno osoblje i administracija sklanjali su se prema Poloju, dok su časne sestre i liječnici iz solidarnosti ostajali uz bolesnike i ranjenike. I kada nije bilo pogodaka u bolnički krug i zgrade, bilo je jako teško izdržati bombardiranja jer su od okolnih detonacija pucala stakla na hodnicima, pa i na operacijskoj dvorani za vrijeme operacija jer su ranjenici pristizali i za vrijeme trajanja napada. Prema podacima koje je 2008. godine navela Marica Karakaš-Obradov, u četrdesetak napada na Slavonski Brod krajem Drugoga svjetskoga rata saveznici su izbacili 15 898 bombi, prosječne težine oko 250 kg. Dva najteža napada dogodila su se 26. lipnja 1944., kada je u dva navrata u jednom danu palo oko 4000 bombi, te 19. siječnja 1945., kada je u bombardiranju sudjelovalo čak 700 aviona, koji su toga dana izbacili 7000 bombi na grad. Tijekom cijele 1944. poginulo je 407 osoba, a samo 19. siječnja 1945. poginulo je 244 osobe. Podataka o ukupnom broju ranjenih nema. Kako nema ni sačuvanih povijesti bolesti, u svojem članku *Rad zdravstvene službe za vrijeme okupacije 1941–1945*. Slavica Hrečkovski navodi podatke iz ambulantskih i operacijskih protokola, po kojima je kroz kiruršku ambulantu od početka 1941. do 20. travnja 1945. godine prošlo oko 13 250 bolesnika i ranjenika, od kojih je oko 3200 operirano.^{13,14,15}

Stjepan Čeović u svojem članku o doktoru Josipu Palečeku zapisao je sjećanja njegova sina Ivana, koji je tada imao 12 godina, navodeći da su operacije nakon bombardiranja trajale danima:

»Išao sam vidjeti oca u Bolnicu, jer danima nije dolazio kući. Bolnički hodnik bio je sav u krvi, a ranjenici su ležali po podu. Otac se samo na čas pojavio u kompletno krvavom liječničkom mantilu.«

Dr. Paleček i dr. Podvinec bili su, kao jedini kirurzi, osobito dr. Paleček, koji je veći dio rata radio sam, veliki heroji rata, ali im to nitko nikada nije priznao jer je zbog političkih razloga nakon 1945. godine bilo nepopularno i neprihvatljivo govoriti o savezničkim bombardiranjima, kao i o svim ostalim ranjenicima i bolesnicima koje su liječili. Također je puno dokumentacije namjerno uništeno jer je velik broj teških ranjenika i bolesnika ubijen nakon što su partizani 1945. godine ušli u Slavonski Brod. U Državnom arhivu u Slavonskom Brodu sačuvane su samo povijesti bolesti iz siječnja 1945., iz kojih se može vidjeti da su jedini kirurzi u to doba bili dr. Podvinec i dr. Paleček.^{11,14,15,16,17}

Slika 3. Centar grada bombardiranjima je većinom pretvoren u ruševine (lijevo). Uslijed bombardiranja oštećene su zgrade današnjega Zaraznoga i Kožnoga odjela te Neuropsihijatrije (desno).
(Arhiva Bolnice »Dr. Josip Benčević« u Slavonskom Brodu)

Zarazne bolesti javljale su se tijekom cijeloga rata sporadično, bilo dječje zarazne bolesti bilo crijevne infekcije (abdominalni tifus), ali od početka rata glavni je problem bio pjegavac, zbog kojega je naredbom Ministarstva zdravstva NDH u Brodu na Savi 1942. godine osnovana Protuepidemijska bolnica i Raskužna stanica u Bosanskom Brodu, koja je imala kapacitet od 1500 ljudi dnevno. Izgradnjom Bolnice upravljao je gradski fizik dr. Milenko Kajganović, a Raskužnom stanicom zapovijedao je dr. Henrik Duffek, kao i Domobranskom bolnicom do 1927. godine, koja je vjerojatno bila smještena u tvrđavi, gdje je između dvaju svjetskih ratova stalno djelovala Vojna bolnica. Od 1927. nadalje Domobransku je bolnicu vodio dr. Andrija Deak. Dr. Kajganović je tijekom većega dijela 1942. godine bio u nemilosti ustaških vlasti pa je u to doba vršitelj dužnosti gradskoga fizika bila dr. Ljudmila Berković. Nakon što je rehabilitiran, početkom 1943. godine dr. Kajganović preuzeo je svoje dužnosti grad-

skoga fizika i ravnatelja Protuepidemijske bolnice, u kojoj je godišnje liječeno oko 700 osoba od pjegavca, uz smrtnost od 7%, što znači da je godišnje od pjegavca umiralo pedesetak ljudi.^{13,16}

Po sjećanju gospođe Marice Bogdanović, kad su partizani 21. travnja 1945. godine ušli u Brod, odmah sutradan pojavio se neki dr. Protić, poslan iz Beograda da preuzme upravljanje Bolnicom. Većina lakše ranjenih ustaša i domobrana povukla se s ostalom vojskom nekoliko dana ranije, ostali su samo teški ranjenici ili oni koji su se sklonili u Bolnicu jer su obitelji ili oni sami surađivali s partizanima pa su se nadali da će tako lakše preživjeti promjenu vlasti. Dr. Protić odmah je napravio popis svih bolesnika, ali je iz njega izdvojio mlađe muškarce. Sutradan je u noći oko 23 sata došao kamion i svi su s popisa utovareni u nj. Među njima je bio i zaručnik doktorice Cvijete Ferluga pa je ona zaplakala. I nju su utovarili u kamion, ali su ju izbacili prije polaska, zbog pomanjkanja liječnika. Milosti nisu imali ni prema kome, u kamion su utovareni i teški ranjenici, pa čak i oni kojima je dan prije amputirana noga.

»Sjećam se jednog mladog Hercegovca, ustaše, koji je bio teško ranjen. Nije krio pred dr. Protićem da je ustaša. Njegova je žena iz Hercegovine kasnije nekoliko puta nazivala u nadi da će saznati gdje je pokopan, ali to nažalost nije uspjela. Činjenica je da više nikada nikoga nisu našli, čak ni oni ljudi koji su bili komunisti ili su surađivali s partizanima nisu uspjeli saznati gdje su im poznanici ili rodbina.«¹⁴

Nakon prolaska fronte brodska je Bolnica postala pozadinska partizanska bolnica. Ranjenika je bilo puno pa je čak i Gimnazija na centralnom gradskom trgu služila za smještaj ranjenika. Dva mjeseca nakon kraja rata ravnateljem je imenovan doktor Vilim Vrkljan i tada počinje poslijeratni razvoj ustanove.^{13,14}

Od kraja Drugoga svjetskoga rata do 1957. godine

Nakon Drugoga svjetskoga rata Bolnica se počela brzo razvijati. Zbog oštećenja od bombardiranja kapaciteti su ponovno smanjeni na svega stotinjak kreveta. Tijekom 1945. i 1946. popravcima na zgradama aneksa, današnjega Zaraznoga odjela, uz nadogradnju dvije barake, kapacitet se ponovno vratio na oko 150 kreveta. Bolnicom, koja je promijenila ime u Opća javna bolnica u Slavonskom Brodu, rukovodio je sve do 1951. godine dr. Vilim Vrkljan, koji je između dvaju ratova radio u Brodu kao privatni zubar, a pred kraj rata, 1944. godine, otišao je u partizane.¹⁸

U tim poslijeratnim godinama postupno se mijenjao kapacitet i kadrovska struktura ustanove. Kraj rata Bolnica je dočekala sa samo dva odjela (Kirurgija i Interna), a u prvim poslijeratnim godinama dolazili su novi specijalisti drugih grana medicine. Najprije je 1946. došao dr. Mirko Krsnik, koji je osnovao Očni odjel u bol-

nici, a otvoren je i Odjel za tuberkulozu (prije samo odsjek Internoga odjela), koji je vodila dr. Marijana Pandak. Na Kirurgiji počeo je raditi dr. Božidar Grabošek. Bolnica je imala ukupno 76 zaposlenih, od kojih devet liječnika, 17 bolničarki, još uvijek časnih sestara kojima će nažalost ubrzo biti otkazana suradnja, jedna instrumentarka, jedan laborant, jedna primalja, 19 pomoćnih bolničara, jedan ljekarnik, šest činovnika i ostalo pomoćno osoblje u kuhinji, praonici, ložionici, stolariji i krojačnici. Početkom 1947. godine osnovan je Odjel za bolesti uha, grla i nosa, koji je vodio specijalist za ORL bolesti dr. Fedor Gojtan, a iste godine u ljeto dolazi u Bolnicu i prvi ginekolog, dr. Fadil Đinić. Prvi dermatolog, dr. Stjepan Piuković, najprije je radio u Gradskoj poliklinici od 1949. godine, a 1952. osnovao je Odjel za kožne i spolne bolesti u Bolnici. Postupno se dodatnom izgradnjom baraka i adaptacijom zgrada povećao broj kreveta pa je svake godine rastao broj liječenih u Bolnici. Tako je 1946. godine u Bolnici liječeno 5100 bolesnika, a 1947. godine 6558 bolesnika. Do 1949. taj je broj narastao na 9899 bolesnika, dok je istovremeno kapacitet Bolnice iznosio 392 kreveta. Već u idućoj 1950. godini ukupni broj bolesnika narastao je na 11 070, uz kapacitet od 415 kreveta. Bolnički odjeli u to doba bili su Kirurgija, Interna, Očni odjel, ORL odjel, Odjel za tuberkulozu i Ginekološki odjel. Do formiranja Zdravstvenoga centra 1957. godine razvila se i Rendgenologija, dolaskom dr. Stjepana Grnje 1953. godine, a 1955. dr. Đurđa Caha osnovala je Dječji odjel. Svi ostali odjeli razvijali su se nakon formiranja Zdravstvenoga centra.^{18,19}

Dr. A. Krautha, koji je privremeno 1951. godine otišao iz Slavanskoga Broda, zamijenio je dr. Berislav Petrešević, koji je bio i ravnatelj ustanove od 1951. do 1953. godine. Nakon njegova odlaska u Zagreb, gdje je do mirovine radio u Zavodu za dijabetes »Vuk Vrhovac«, dr. Krauth se vratio u Brod i radio u Bolnici sve dok se nije razbolio 1958. godine. Za Bolnicu je bio važan dolazak kirurga dr. Mihajla Kalimana, koji je početkom 1952. godine položio specijalistički ispit i iste godine bio postavljen na čelo Kirurgije. Nakon toga dr. B. Grabošek i dr. J. Paleček odlaze iz Broda u Zagreb i Senj, a novi kirurg, dr. Kaliman, postao je 1953. godine i ravnateljem Bolnice. Dr. Kaliman odgojio je cijelu generaciju novih kvalitetnih kirurga (Brunčić, Miškić, Mitar, Pajić, Hahn, Hrečkovski) te odigrao vrlo važnu ulogu u nastojanjima oko integracije cjelokupnoga zdravstva na lokalnoj razini. Osim toga, po njegovim je idejama i planovima izgrađen veći dio bolničkih zgrada i kapaciteta između 1964. i 1975. godine.^{18,19,20}

Od 1953. do 1955. godine radi povećanja smještajnih kapaciteta znatan dio Bolnice preseljen je u adaptiranu zgradu na Plavom Polju koja je primarno građena za samački hotel za radnike bez obitelji, ali s obzirom na to da su uvjeti bili za ono vrijeme pristojni (centralno grijanje, vodovod i kanalizacija te blizina centra grada), u tu su se zgradu najprije uselili odjeli za ORL, Kožne i spolne bolesti, Odjel za tuberkulozu i Interni odjel s Odsjekom za zarazne bolesti, a potom i odjeli Neuropsihijatrije i Ortopedije koji su tamo bili od 1958. i 1969. godine. Cijela je Bolnica preseljena na trag, na jednu lokaciju, tek početkom devedesetih godina prošloga stoljeća.¹⁸

Grad Slavonski Brod 1948. godine imao je oko 20 000 stanovnika, a 1957. godine oko 30 000 stanovnika. S naglim razvojem industrije (Đuro Đaković, Slavonija drvena industrija, agrokombinat Jasinje, Oriolik) stalno se povećavao broj radnika, što je već od ranih pedesetih godina XX. st. potaknulo izradu projekata za izgradnju nove zgrade Bolnice, koja je trebala imati do 800 kreveta. Iako je sve išlo puno sporije no što se očekivalo, za četvrt stoljeća projekt je ipak realiziran, doduše s nešto manjim kapacitetima. Kada je donesena odluka o formiranju Zdravstvenoga centra u gradu je bilo ukupno 36 liječnika (do kraja iste 1957. godine 45), od kojih osam liječnika opće medicine, samo osam specijalista pojedinih grana medicine i 20 liječnika sekundaraca, 21 medicinska sestra i 53 bolničara. Ukupno je svih zaposlenih u Bolnici bilo oko 350. Kapaciteti Bolnice u tom trenutku iznosili su 452 bolnička kreveta. Daljnji razvoj ustanove nastavio se u okviru Zdravstvenoga centra.^{18, 19, 20}

LITERATURA

- [1] **Vuković**, Pavao (1975). »Razvoj zdravstvene službe u brodskom kotaru od 1871. do 1918.«, u: A. Jelić (ur.), *Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod*, Historijski institut Slavonije i Baranje i Medicinski centar Slavonski Brod, Slavonski Brod, str. 47–71.
- [2] **Jandrić Balen**, Marica, **Balen**, Ivica (2015). »Zdravstvene i socijalne prilike u Brodu na Savi za vrijeme Prvog svjetskog rata«, *Acta Medico-Historica Adriatica*, 13 (suppl.1), str. 9–20.
- [3] **Brlić-Mažuranić**, Ivana (2016). *Moji zapisci*, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, Slavonski Brod, str. 301
- [4] **HR-DASB**. Gradsko poglavarstvo Slavonski brod, serija zdravstvo, kutija inv. broj 103.
- [5] **Jović**, Dragiša (1975). »Razvoj zdravstvene službe u prvoj deceniji postojanja kraljevine SHS (1919–1928)«, u: A. Jelić (ur.), *Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod*, Historijski institut Slavonije i Baranje i Medicinski centar Slavonski Brod, Slavonski Brod, str. 71–86.
- [6] **Balen**, Ivica, **Jandrić Balen**, Marica, Uzelac-Schwendemann, Stribor (2012). *Prof. dr. Josip Benčević (1890.–1976.): Brođanin, Osječanin i hrvatski kirurg*, Posavska Hrvatska, Slavonski Brod.
- [7] **Glavač**, V. (2006). »Služba za očne bolesti«, u: *160 godina Opće bolnice Karlovac*, Karlovac, str. 190–196.
- [8] **HR-DASB**. Gradsko poglavarstvo Slavonski brod, serija zdravstvo, kutija inv. broj 104.
- [9] **HR-DASB**. Gradsko poglavarstvo Slavonski brod, serija zdravstvo, kutija inv. broj 105.
- [10] **Fatović-Ferenčić**, Stella, **Pećina**, Marko (2011). »Osječka bolnica 1919.–1930.«, u: *Iz Florschützovog okvira*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti–Klinički bolnički centar Osijek, Zagreb, str. 141–151.
- [11] **Čeović**, Stjepan (2014). »Primarijus Josip Paleček (1895.–1961.)«, u: I. Balen, S. Čeović (ur.), *Tragom poznatih liječnika iz Broda i okolice*, Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, str. 37–42.
- [12] **Balen**, Ivica (1998). »Povijest zdravstva u Slavonskom Brodu«, u: I. Balen (ur.), *100 godina Opće bolnice u Slavonskom Brodu*, Opća bolnica »Dr. Josip Benčević«, Slavonski Brod, str. 1–39.
- [13] **Hrečkovski**, Slavica (1975). »Rad zdravstvene službe za vrijeme okupacije 1941–1945.«, u: A. Jelić (ur.), *Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod*, Historijski institut Slavonije i Baranje i Medicinski centar Slavonski Brod, Slavonski Brod, str. 107–120.
- [14] **Balen**, Ivica (2003). »Bolnica u Slavonskom Brodu u vrijeme Drugog svjetskog rata«, *Godišnjak Matice Hrvatske*, str. 75–86.

- [15] **Karakaš Obradov**, Marica (2008). *Anglo-američka bombardiranja Hrvatske u Drugom svjetskom ratu*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- [16] **HR-DASB**. Gradsko poglavarstvo Slavonski brod, serija zdravstvo, inv. broj 107.
- [17] **HR-DASB**. Opća bolnica u Slavonskom Brodu, kutija inv. broj 1, Povijesti bolesti 1945.g.
- [18] **Lazić**, Nada (1975). »O razvoju zdravstvene službe na području Slavanskog Broda i njegove uže okoline poslije II. svjetskog rata do 1970. godine«, u: A. Jelić (ur.), *Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod*, Historijski institut Slavonije i Baranje i Medicinski centar Slavonski Brod, Slavonski Brod, str. 121–166.
- [19] **HR-DASB**. Opća bolnica u Slavonskom Brodu, kutija inv. broj 1, 2, Matične knjige, Zapisnici Upravnog odbora Bolnice.
- [20] **HR-DASB**. Gradsko poglavarstvo Slavonski brod, serija zdravstvo, inv. broj 108.

THE HOSPITAL IN SLAVONSKI BROD FROM 1918 TO 1957

Marica Jandrić Balen

»Dr. Josip Benčević« General Hospital, Slavonski Brod

Ivica Balen

»Dr. Josip Benčević« General Hospital, Slavonski Brod

ABSTRACT: The paper describes the development of the hospital from the end of World War I to the unification of the hospital and outpatient healthcare into a single institution called the Health Centre. In that forty-year period, three social systems (countries) changed and World War II happened. By the end of World War I the hospital had 84 beds with additional capacities of 10 beds in the pavilion for contagious diseases and 27 more in the barracks. In total, there were around 20 employees, out of which two doctors and seven nurses. Beside the civilian hospital, there was also a military hospital in Brod fortress that remained open until the end of World War II. At the moment the Health Centre was formed in 1957 there were 350 employees, out of which 36 doctors (8 practised general medicine), 21 nurses and 53 technicians. The hospital's capacity was 452 beds. The city of Slavonski Brod had around 10,000 inhabitants in 1919, and the number grew to 30,000 by 1957. The Health Centre, later the Medical Centre of Slavonski Brod was the first healthcare organization of its kind in the entire former Yugoslavia. Few years after Slavonski Brod, such an organization was adopted by all the cities with hospitals except the major cities. In Croatia, only Zagreb, Osijek, Rijeka and Split did not have such medical centres. The article was written using all available published literature about this period of the development of the hospital, and also the healthcare documentation preserved at the State Archives in Slavonski Brod.

Keywords: *hospital in Slavonski Brod; capacity; personnel; development*

Članak je dostupan pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i mijenjati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.